

BİLAL ELBİR**

EKİM ORTAÇ

ULUDÜZ***

İbni Sîrîn'den Yapılan Rüya Tabirnameleri ve Tercümeleri Üzerine*

İbni Sîrîn's on Dream Interpretation Book and Their
Translations

Ö Z E T

Rüyalar, geçmişten bu güne insanda merak uyandırmış birtakım mistik tecrübelerdir. İnsan ve toplum hayatının bu denli içinde olan bir konunun edebî eserlere yansması tabii bir durumdur. Toplum hayatına dair birçok edebî tür klasik Türk edebiyatı sahasında, yer almaktadır. Rüya da görülen kavramlara dair yorum üretilen eserlere "tabirname" adı verilmiştir. İlk örneklerine Arap edebiyatında rastlanan bu tarz eserler genel itibarıyla "bab" sistemi ile tasnif edilmişlerdir. Her bir bab, birbiriyle ilişkili olan konu veya nesnelere rüyada görülmesi ve tabir edilmesi üzerine kurgulanmaktadır. Önemli muhaddis ve rüya tabircilerinden İbni Sîrîn'in tabirnamesi Türk edebiyatında en çok tercümesi yapılan tabirnamelerden olmuştur. Kütüphanelerimizde bulunan İbni Sîrîn tercümelere dair nüshalarda bab sayıları ve içerikleri açısından birtakım farklar bulunmaktadır. Hazırlanan çalışmada İbni Sîrîn tercümelere dair yeni bilgiler verilmiş ve Ankara Millî Kütüphane'de kayıtlı İbni Sîrîn tercümelerinden biri incelenmiştir. Ayrıca incelenen yazma, bir başka İbni Sîrîn tercümesi ile bab içerikleri açısından karşılaştırılmıştır.

ANAHTAR KELİMELE R

Tabirname, Rüya, Tabir, İbni Sîrîn.

ABSTRACT

Dreams are some mystical experiences that have aroused curiosity from the past to the present. Reflection of a subject in human and social life to the literary works is normal. Classical Turkish literature contains many literary genres of social life. The works produced comments on the concepts seen in dreams are called dream interpretation books. These kinds of books, which were found in Arabic literature in their first examples, were classified by partition system. Each partition is structured on the subject of seeing and dreaming the related subjects or objects. Significant sayings of the hadith and dream interpretation, İbni Sîrîn's dream interpretation book is one of the most translated the book in Turkish literature. There are some differences in terms of the number and content of the copies of İbni Sîrîn translations in our libraries. In the study, new information was given about the copies of İbni Sîrîn translations and one of the translations of İbni Sîrîn which was registered in Ankara National Library was examined. In addition, the study examined was compared with another İbni Sîrîn's translation in terms of section contents.

KEYWORDS

Dream Interpretation, Dream, Interpret, İbni Sîrîn

* Makalenin Geliş Tarihi: 09.10.2019 / Kabul Tarihi: 15.11.2019.

** Dr. Öğr. Üyesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (bilal.elbir@hotmail.com), ORCID:0000-0002-8865-1240.

*** Araş. Gör., İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (ortaculuduz_@hotmail.com), ORCID:000-0002-8307-857X.

Giriş

İnsanın, bilinmeyeni merak etmesi, onun yaratılışından beri süregelen bir durumdur. Rüyalar bu anlamda insanoğlunun daima ilgisini çeken ve anlamlandırmaya çalıştığı metafizik olgular olmuşlardır. İlk dönemlerden günümüze kadar çeşitli dinî gruplar, toplumlar ve kültürler için önem arz eden rüya, İslam medeniyeti çerçevesinde Müslüman toplulukların da hayatında mühim bir yer teşkil etmiştir. Hz. Peygamber'in, Hz. Yûsuf ve Hz. İbrahim'in rüyalarıyla alakalı Kur'an'da ayetlerin bulunması, İslam kültüründe rüya kavramının ve rüyaların yorumlanmasında etkili olmuş ve bu durum müstakil eserlerin hazırlanmasına kaynaklık etmiştir, denilebilir. "Hadis mecmualarında *Kitâbü'r-rü'yâ* ve *Kitâbü Ta'bîrî'r-rü'yâ* başlığı altında Hz. Peygamber'in rüyalarına ve yorumlarına yer verilmiştir" (Çelebi 2008: 307). İslam kültüründe böylelikle varlığını devam ettiren rüya tabiri geleneği hayatın her yerinde, toplumun her kademesinden insanın bir şekilde fikir sahibi olduğu bir mevzu olarak varlığını sürdürmüştür. Bu sebeple tabirnamelerin etkisi yadsınamayacak derecededir.

Tabir, *rüya yorma, yorumlama*; tabirname ise *rüyaların yorumunu yapan kitap* (Akalin vd. 2012: 2239) olarak tanımlanmaktadır. Tabirnameler en basit tanımla, rüyada görülen türlü nesne ve olaylardan hareketle insanın geleceğine dair yorumda bulunulan eserlerdir. Kütüphanelerde birçok örneği bulunan tabirnamelerin ve benzeri eserlerin yalnız İslam medeniyetinde değil birçok farklı medeniyet ve kültürde örnekleri bulunmaktadır.

"Bu türde ilk eserlerin M.Ö. 5000'li yıllarda Asurlular döneminde yazıldığı bilinmektedir. Babilliler ve Asurlular, ölü ruhlarının rüyalarda kötü tesirlere sebep olduklarına inanırlardı. Bu kötü cinlerden kurtulmak için rüya tanrıçaları Mamu'dan yardım isterlerdi. Sümerlere ait tabletler arasında da rüya tabirlerine rastlanmıştır. Bu konuda günümüze ulaşan en eski eser, British Museum'da saklanan ve M.Ö. 2000 yılına ait olduğu tahmin edilen bir Mısır papirüsüdür. Burada iki yüz farklı kavramın tabirine yer verilmektedir" (Bahadır 2017: 57). Arap edebiyatının en tanınmış tabirnamesi, İbn Sîrîn'e ait olan *Kitâbü'l-Ta'bîrî'l-Rü'yâ* adlı eseridir. Bundan başka, İmam Nablusî'nin *Tâ'tirü'l-Enam fî Ta'bîrî'l-*

Menam adlı eseri ilk kaynaklardandır. Bu iki eser, daha sonra yazılmış pek çok tabirnameye kaynaklık etmiştir (Balaban 2014: 116).

Tabirname tercümelerinin dilleri genelde sanat kaygısı güdülmediği için ve hitap ettiği kitle bakımından sade nesir diyebileceğimiz türde yazılmaktadır. İncelediğimiz yazma bağlamında tabirnameler, günlük dilde kullanılan "biber, soğan, sarımsak, tuz, ekme; bulut, yağmur, dolu, kar; çömlek, tandır, ocak; at, katır, deve" gibi sosyal hayatın farklı alanlarına dair kelimeler içerebilmektedirler. Bu anlamda tabirnameler kültür tarihi için de önemli eserler kategorisinde yer alırlar.

İbni Sîrîn ve Tercümelere

İbni Sîrîn, "654 yılında Basra'da dünyaya geldi. 651 veya 653'te doğduğu da kaydedilir. İran'ın Cercerâyâ kasabasından olan babası Sîrîn, Hâlid b. Velîd'in Aynüttemr'i fethi esnasında elde edilen esirler arasında bulunuyordu. Enes b. Mâlik kendi payına düşen Sîrîn'i mükâtebe usulüyle azat etmiştir. Annesi Safiyye de Hz. Ebû Bekir'in âzatlısıdır. Otuz sahâbe ile görüştüğü kaydedilen İbni Sîrîn Huzeyfe b. Yemân, Zeyd b. Sâbit, Hasan b. Ali b. Ebû Tâlib, İmrân b. Husayn, Ebû Hüreyre gibi sahâbilerden, Abîde es-Selmânî ve Kadı Şüreyh gibi tâbiilerden ilim tahsil etmiştir. "İmam, hâfız" gibi unvanlarla anılan İbni Sîrîn, tefsir, şiir ve hesap bilgisıyla de meşhur olmakla birlikte ilmî şahsiyetinde hadisçilik ve fıkıh ağır basar. İlk dönemlerde daha çok muhaddis ve fakih olarak tanınan İbni Sîrîn'in sonraki yüzyıllarda ilk rüya tabircilerinden biri olarak anılması dikkat çekmektedir. Eserlerinin başlıcaları şunlardır: *Ta'birü'r-rüyâ*, *Tefsîrü'l-ahlâmî'l-kebîr*, *Müntehabü'l-keâm fî tefsîri'l-ahlâm*, *Kitâbü'l-keâm fî tefsîri'l-ahlâm*, *Tefsîrü ahlâmî't-tefâ'ül*, *Tefsîrü ahlâmî't-teşâ'üm*, *Kâmûsü'l-ahlâm: Tefsîrün ebcedi li'r-rü'yâ'l-menâmiyye*, *Tefsîrü'l-ahlâm ve'r-rü'yâ*, *Tefsîrü'l-ahlâm*, *Külliyât-ı Ta'bir-i Hâb*" (Yücel 1999: 359).

Türk edebiyatında İbni Sîrîn'in eserinden yapılmış olan birçok tabirname tercümesi bulunmaktadır. Bu tabirnameler, aynı eserden tercüme olsalar da muhteva, dil hususiyetleri ve müstensihin tercihleri düşünüldüğünde birbirinden farklı birtakım özellikler gösterdiklerinden dolayı her biri müstakil olarak değerlendirilmesi gereken eserlerdir.

Adem Balaban yaptığı çalışmada (Balaban 2014) kütüphanelerde kayıtlı 7 adet İbni Sîrîn tabirnamesi tercümesi tespit etmiştir. İncelediğimiz tabirnamenin künye bilgisine Balaban'ın bu çalışmasında yer verilmiştir. Ancak eserin İbni Sîrîn'den tercüme olduğuna dair herhangi bir bilgi verilmemiştir. Bu çalışmada verilen diğer tüm tabirnameler incelendiğinde İbni Sîrîn'e ait başka tabirnameler bulunması muhtemel gözükmemektedir. Diyarbakırlı Azmî'nin Miftâhü'l-Ma'ânî adlı manzum eseri İbni Sîrîn'in yöntemiyle oluşturulduğu ifade edilmiştir (Erdoğan 2012: 87-88). İbni Sîrîn tabirnamesi ve tercümeleri hakkında tespit edebildiğimiz dört çalışma mevcuttur.¹

Tabirnamenin Tanıtımı

Ankara Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 478/1 numarada kayıtlı olan yazmanın tamamı 41 varak olup tabirname bölümü 1b-38a varakları arasındadır. Eser, nesih hat ile yazılmıştır.² Her varakta 17 satır bulunmaktadır. Fizikî ölçüleri 178x120-147x77 mm. ebatındadır. Millî Kütüphane kayıtlarına göre eser, Kadı Asker Şerîf Mehmed Molla Efendi tarafından tercüme edilmiştir. Müstensihî temmet bölümünde Muhammed b. Mustafa olarak kaydedilmiştir. İstinsah tarihi kütüphane kaydında 1260 (1843 m.) olarak verilmiştir.

Eserde bab isimleri (birinci bab, ikinci bab vb.) ve bablar içerisinde farklı bir tabir yapılacak bölüme gelindiğinde yazılan "bir kimse..." ifadesi kırmızı mürekkeple yazılarak eserin okunuşu kolaylaştırılmıştır. Ayet ve hadislerin üzeri siyah mürekkeple çizilerek belirtilmiştir. Eser, kısa bir hamdele ve salvele ile başladıktan sonra rüyaların tabiri, hangi rüyaların tabir edilip edilemeyeceği, rüyanın peygamberlik katındaki yeri

¹ Bahadır, Savaşkan Cem (2017), *Rüyalar Kitabı: Hazâ Ta'bîr-nâme-i İbni Sîrîn*, İstanbul: Büyüyenay Yayınları.; Erdoğan, Arzu (1993), *Türkçe Rüya Tabir-nâmeleri, ve İbn-i Sîrîn'den Tercüme Edilen Bir Tabir-nâme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens., İstanbul.; Tabak, İbrahim (1999), *İbn Sîrîn'in Cevamiu't-Tabir Fi'r-Rüya Adlı Eseri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens., Ankara.; Otugüzel, Abdurrahman (2018), *Tabir-nâme-i İbni Sîrîn-i Âfâkî Giriş-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens., Trabzon.

² Yazmanın hattı kütüphane kaydında "rik'a" olarak kaydedilmiş olup bu bilgi yanlıştır.

ve kimlerin rüya tabiri yapabileceği hakkında bilgilendirme yapılmaktadır. Devamında babların içeriğiyle alakalı bilgi verilir:

...(1a) *Bir kimse düş görse açılır anuñ ta'bîri. Eyü düş görse şād ola, eger yād ise şakınalar. Ammā düş didükleri peygamberliğin kırk altıncı derecesin[den]dür ve dañı peygamber hazretine nübüvvet kırk yaşında geldi. Altmış üç yıl 'ömr sürdü. Yigirmi üç yıl peygamberlik ile geçirdi. Andan sonra dünyādan ahirete intikāl eyledi. Ammā her kim düş görse vācibdür bilmek. Nitekim şer'at 'ilmin bilmek gerekdür. İllā bir bölük kişi degül. Haq Te'ālā bunları kelām-ı kadiminde yād kıldı. Qavulu Te'ālā "üla'ike ke'l-en'āmi"³ ilā ahirihî. Ammā bu kitābuñ bābları elli üç bābdur.*

Rüya tabiri ve yazılan tabirnamelerin İslam kültür hayatındaki yeri, Kur'an'da geçen rüya ile ilgili ayetlerle ve sâdık rüyanın peygamberliğin derecelerinden biri kabul edilmesiyle alakalıdır. "Peygamber Efendimiz'e vahiy, risâletin ilk altı ayında Hira Dağı'nda sâdık rüya hâlinde tedricen nüzûl etmiş, daha sonra sûrete çıkararak Cebrâil (as) vâsıtasıyla Nazm-ı Celîl tekmiî olunmuştur. 'Rüyâ-yı sâdika nübüvvet-i celîlenin kırk altı cüzünden bir cüzdür.' hadîs-i şerîfi bu hikmete mebnîdir. Diğer peygamberlere de vahyin rüyâ-yı sâdika şeklinde nüzûlü, rüyânın İlâhî saltanatın ahkâmından olduğu hakikatini işâret etmektedir" (Ceylan 2007: 73).

Tabirnamelerin genelinde olduğu gibi incelenen tabirname de "bab" sistemiyle tasnif edilmiştir. Toplamda 53 bab olan eserde her bir bölümde farklı nesne ve olayların rüya tabiri yapılmıştır. Bu bablarda hangi rüyaların tabir edileceği eserin başında kısaca belirtilmiştir:

1. *Bāb: Düşüñ aşlın ve yıllaruñ faşlın bildirilmekdür. Gerçek ve yalan düşi fark itmekdür.*

2. *Bāb: Mestür kişinüñ ve kişinüñ düşin fark itmekdür.*

3. *Bāb: Haq Te'ālā hazretin ve Cebrâ'ül ve Mikâ'il ve İsrâfîl ve Azrâ'ül hazerâtin ve ferîştehleri ve rızvân ve peygamberleri ve 'arş ve kürsî ve gökleri ve cennet ve cehennem ve şirâf ve mîzân ve hesâb ve kıyâmet görmekdür.*

4. *Bāb: Levh-i mahfûz ve güneş ve ay ve yıldız ve yağmur ve berk ve tolu ve buz ve gök gürlemek ve yıldırım ve bulut ve tuman görmekdür.*

³Araf / 7/179.

5. Bāb: Deñiz ve akarşu ve kuru çay ve havz ve ırmağ ve gemi ve keriz ve hendek ve kuyu görmektür.

6. Bāb: Aydınlık ve şem' ve çarrāk ve karanuluk ve āteş görmektür.

7. Bāb: Tağ ve geçit ve yüce yerler ve kum ve taş ve toprak ve dīvār ve ev yapmak ve tam görmektür.

8. Bāb (derkenar): Sücūd ve muşallā ve mescidde çerāğ yandırmağ ve minber ve mināre görmektür.

9. Bāb: Būstān ve serā' ve nerdübān ve bāzārda dükkān ve hamām degirmen ve şofa ve dehliz ve tolab ve şehir ve şehriñ h'āceleriyle dostlaşmağ ve kal'a ve hişār ve kerpiç ve kiremid görmektür.

10. Bāb: Şandal ve kāfur ve gül suyu ve gülāb ve misk ve 'anber ve dahı hoş koçulu bāğlar ve za'ferān ve 'ūd ve gül ve sünbüil ve karanfil ve ceviz ve zeytün görmektür.

11. Bāb: Pīr ve yigit ve kul ve karavaş ve oğlan ve kız ve karı ve 'avrat ve çirkin karı görmektür.

12. Bāb: Ğusl ve ābdest ve teyemmüm ve rükū' ve sücūd ve namāz ve Ka'be ve karanulukda du'ā kılmak ve tesbīh ve tehlil ve tekbir ve istiğfār ve oruç tutmak ve ezān okumağ ve ğazā kılmak ve ikāmet ve vech ve harām ve kendini Şafā ile Merve arasında görmek ve vakfe ve Hacerü'l-esved ve zekāt ve ta'am ve şadağa virmekdür.

13. Bāb: Kādı ve halife ve imām ve hākim ve hatib ve mü'ezzīn ve tabib ve zencir ve kurbān görmektür.

14. Bāb: Kalem ve kalemdān ve devāt ve muşhaf ve nāme ve menşür ve mürekkebe görmektür.

15. Bāb: Ādem ve ādemleriñ başın ve endāmların görmek ve balğam kúsmağ ve ağılamağ ve gülmek ve misvāk ve hilāl görmektür.

16. Bāb: Kapu ve kilit ve kürsī ve taht ve şandık ve şadıroān ve yaşdığ ve döşek ve giysi ve beşik ve mahmil ve çardağ ve çadır görmektür.

17. Bāb: Çölmek ve tandır ve ocağ ve kömür ve tütün ve çanağ ve dahı tabağ görmektür.

18. Bāb: Yer depretmekdür.

19. Bāb: Kan aldırmağ ve yazı yazmağ ve hacāmat ve kitābet itmekdür.

20. Bâb: Bevl ve ğâ'it ve hâdeş ve neces üzerine oturmak
21. Bâb (derkenar): Ağaclar ve yemişler görmektür.
22. Bâb: Soğan ve şarımşak ve büber ve tuz ve şaman ve şamanlık ve ağız ve ot içmek ve süd ve peynir yemektür.
23. Bâb: Hız ve tatlu ve kand ve nebât ve şeker ve tuzluk görmektür.
24. Bâb: Güvâriş yemek ve şarâblar görmek ve ahşırmağdur.
25. Bâb: Cevher ve incü ve yâkut ve hâl ve bilezik ve dirhem ve gümüş ve altun ve bakır havân ve legen ve yüzük ve zümürrüd görmektür.
26. Bâb: Kürk ve eşvâb ve 'imâme ve üsküf ve tâc ve cübbe ve destâr ve şalvâr ve mîzâr ve etek ve çorab ve başmak ve kuşak ve taylasan ve yağmurluk penbe bezi ve ibrişim bezi görmektür.
27. Bâb: Nikâh öpmek ve koşmak ve dahı ve cimâ' kılmağdur.
28. Bâb: İp ve igne ve bend ve ilik ve meflüc görmektür.
29. Bâb: Silâh ve seki ve siper ve teber ve şavaş ve cenk itmek ve hançer ve bıçak ve ustura ve belek ve kûs ve tabl ve bağlama ve çevgân ve zırh ve kılıç ve ayna ve talâka and içmekdür.
30. Bâb: İbrişim güli ve yünle penbe görmektür.
31. Bâb: 'Aşâ görmektür.
32. Bâb: Zindân ve kafes ve kabristân ve uluları ve sin kazmak ve ölmek ve evinde cenâze görmektür.
33. Bâb: Deprilmek ve öldürmek ve ağaçla ve kamçıyla dögmek.
34. Bâb: Düdük ve def ve çeng ve çeğâne ve kopuz ve satranç görmektür.
35. Bâb: Yolda dâne dökmek ve tahıl ve onu çuvala koymak ve şatmak ve şatun almak ve kurutmağdur.
36. Bâb: Hevâda uçmak ve konmak ve hevâda sarây yapmağdur.
37. Bâb: Yırtıcı canavarlar ve hayvânlar söylemekdür.
38. Bâb: Elini cıfanla yumağdur.
39. Bâb: Esbâb yaratmak ve korkmak ve yırtıcı hayvânlar ziyân eylemek ve tutuşmağdur ve hilâl görmektür.
40. Bâb: At ve katır ve humâr ve deve görmektür.

41. Bāb: *Koç ve koyun ve kuzu ve oğlak ve keçi ve kaşab görmektür.*
42. Bāb: *Tağlarda eti yenür canavarları görmek geyik ve tavşan gibi.*
43. Bāb: *Şığır buzağusun görmek ve sağmağdur.*
44. Bāb: *Fil ve kañlı görmektür.*
45. Bāb: *Toñuz ve fare ve keler ve yılan ve porsuk ve ejderha ve örümcek ve akreb görmektür.*
46. Bāb: *Arslan ve kaplan ve ayu ve kurd ve sırtlan görmektür.*
47. Bāb: *Kuşlar görmektür.*
48. Bāb: *Arı ve çekirge ve çarınca ve kalan ufağ canavarları görmek. Pire ve kehle gibi.*
49. Bāb: *Balığ ve kurbağı ve yengeç ve şu canavarların görmektür.*
50. Bāb: *Dīv ve peri ve şeytān ve deccāl ve put ve hac görmektür.*
51. Bāb: *Žanāʿat ehlin görmektür.*
52. Bāb: *Düğün ve konaklar görmektür.*
53. Bāb: *Qurʿān-ı ʿazīmüʿş-şān tilāvet itmek.*

1. ve 2. bablarda rüya, rüya çeşitleri, kimlerin rüyasının yorumlanabileceği, iyi ve kötü düş hakkında bilgiler yer almaktadır. Tabirnamelerde “genellikle kendisinden rüya yorumu rivayet edilen üç önemli şahıs zikredilmektedir. Bunlar Dānyāl peygamber, Caʿfer bin Sîrîn ve İmâm-ı Caʿfer-i Sâdık’tır. Bu şahıslara baktığımızda bunların rüya yorumlarının birçok tabirnameye kaynaklık ettiğini görmekteyiz” (Balaban 2014: 116). İncelenen eserin üçüncü babında rüyada Allah’ı görmenin 7 farklı sonuca delalet ettiği söylenir ve Dānyāl peygamber ile İbni Sîrîn’in konu üzerine tabirleri verilir: “*Ḥağ Teʿālā ḥazretin görmek yedi veh üzredür. Afödur, rahmetdür, ve niʿmetdür ve kerāmetdür ve selāmetdür ve istiğfārdur ve belādan emīn olmağdur. Ammā Dānyāl Peyğamber buyurdi: ‘Ḥağ Teʿālā ḥazretin görmek ʿizzetdür. Zāhidlere ihlāş gāzilere şehādetdür ve kullara āzād olmağdur ve esīrlere İslām’dur.’ Ammā İbn-i Sîrîn eydür: ‘Her kişi Ḥağ Teʿālā ḥazretin görse ol kişi cennete yakın ola ve cemīʿ ğuss[a]dan emīn ve cehennem ʿazābından emīn ola.’*” Diğer bütün bablarda ise düşte görülen olaylar ve nesnelere üzerinden birtakım yorumlar yapılarak bu tabirler

ayrıntılı şekilde anlatılır. Örnek teşkil etmesi açısından 4. bab şu şekildedir.

“...(8a)**Dördüncü Bâb** Levhü'l-mahfûz ve güneş ve ay ve yıldız ve yağmur ve kar ve dolu ve buz ve (8b) yıldırım ve gök gürlemek ve bulut ve duman görmektür. Bir kimse Levhü'l-mahfûz görse Hâk Te'âlâ Hazretiniñ 'ilmin öğrene. Bir kimse güneşi kendi yanında görse ya evinde görse devlet ve 'izzet bula. Bir kimse güneş kendüye secde kılar görse ol kişi pâdişâhlığa lâyık ise pâdişâh ola veyâ 'izzet ve devlet bula. Ol şehriñ pâdişâhı 'âdil ola. Kamu eli ve rü'yeti me'mur ola. Bir kimse güneş tutulmuş görse ol vilâyetiñ pâdişâhına belâ ve âfet irişe. Bir kimse güneşi gâyet ısıcağ görse ol yıl halk renclü ola dañı ol vilâyetiñ pâdişâhından halka hemm ve zulm irişe. Bir kimse ayı kendi yanında görse ya kendini secde kılar görse ya evine inse ululuğa irişe ve vilâyetin bula ve eline çok mâl gire ve dañı nekim gönül murâdı vâir ise Hâk Te'âlâ vîre ve bu düşü gören ra'iyet ise sultân katında hâzır tura garîb ise vatanına irişe oğul umûdı var ise Hâk Te'âlâ oğul vîre ve bu düşü gören eyü bahtlu ola ve 'avrat ala ve 'avrat görse bahtlu ere vara. Bir kimse ayı nurlu (9a) görse sultân 'âdil ola. Sâ'ir halkınuñ fi'li eyü ola. Bir kimse ayı dutulmuş görse bitlûdür. Bir kimse ayı ve güneşi görmekte bir te'vil dañı var[d]ır. Görse kim güneş nûrı aña tokınur. Ol kişi bir pâ[d]işâhlık bula. Bir kimse güneşi kendi elinde görse ol kadar rüşen ola ve râhat bula ve güneşi gökde ve nûrı kendüye tokınur görse ol vilâyetiñ pâdişâhınuñ heybeti gire. Bir kimse evinde güneş görse 'avratı yok ise 'avrat ala ve ulu kimse ise ni'met şâhibi ola. Bir kimse ayı azacağ nurlu görse yel katı eser görse toz toprak ile karışır görse ol vilâyete yağı gele ve 'azâb ve âfât ve şayruluk ola. Bir kimse şabâ yelin eser görse devlet ve nuşret bula. Bir kimse nesîm yelin eser görse şifâ ve şâzlıktur. Bir kimse şimâl yelin eser görse râhatlık ve ni'metdür. Ve kâsâvetden halâş olmağdur. Bir kimse cünûb yelin eser görse guss[a]dan halâş ola dañı eyi hayrlar işide. Kar ya toluysa eline mîrâş gire. Bir kimse yaz günlerinde buz görse ni'metdür ve yese eline mâl girmektür. Bu düşü (9b) kış zamânı görse ol yıl kış ziyâde ola ve zahmet ve meşakkatdür. Bir kimse gök gürler ve yıldırım ve yağmur ve yel ve karanlık bunları görse ol vilâyete üç dürlü nesne gele kañt ve müfâcât ve tã'ün. Bir kimse buludı arkasına yüklenmiş görse pâdişâhlık bula. Ve dañı bu cihânda her ne dileği var ise Hâk Te'âlâ vîre. Bulut yere iner görse ya eliyle tutsa 'ilm-i hikmet öğrene. Bir kimse duman görse emînlik ola dañı ucuzluk ola. Bir kimse kara duman görse kaygulu ola ve dañı kara bulut dañı yaramazdur.”

İbni Sîrîn'e Ait İki Ta'bîr-nâme Tercümesinin Karşılaştırması

Yukarıda İbni Sîrîn tercümesi olan tabirnameler hakkında yapılan çalışmalar dipnotta belirtilmişti. Savaşkan Cem Bahadır, "Rüyalar Kitabı Hazâ Ta'bîr-nâme-i İbni Sîrîn" adlı çalışmasında belirttiği nüsha bilgilerini Adem Balaban'ın makalesinden alıntılamıştır. Bahadır'ın çalışmasında İbni Sîrîn tercümesi olan 7 nüshanın katalog bilgisi verilmiştir. Bu nüshalara ek olarak tespit ettiğimiz 10 nüshayla beraber eserlerin katalog bilgileri şu şekildedir:

Tabir-nâme, Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 1729/1'de kayıtlıdır. Müstensihî Abdullah bin Muslihiddin'dir. İstinsah tarihi H. 1157'dir. 47 varak olup hattı nesihdir. Ölçüleri 210x1140; 160x90 mm'dir.

Tabir-nâme-i İbni Sîrîn-i Afakî, Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 2366'da kayıtlıdır. Yazarı Şeyh Ali bin Şeyh Abd-Allah Muhammed bin Hasenî el-Mavsilî'dir. İstinsah tarihi belli değildir. 141 varak olup hattı harekeli nesihdir. Ölçüleri 166x105; 105x62 mm'dir.

Terceme-i Tuhfetü'l-Mulûk, Çorum Hasan Paşa İHK, 19 Hk 3099'da kayıtlıdır. Yazarı, müstensihî, yazım ve istinsah tarihi belli değildir. 67 varak olup hattı nesihdir. Ölçüleri 195x115; 125x60 mm'dir.

Tabir-nâme, MKYB, 06 Mil Yz A 6525'te kayıtlıdır. Yazarı İbni Sîrîn'dir. Yazım ve istinsah tarihi belli değildir. 55 varak olup hattı nesih sülüstür. Ölçüleri 155x115; 125x60 mm'dir.

Tabir-nâme, SYEK, Ayasofya 1734'te kayıtlıdır. Müstensihî Hüsrev bin Abdullah'tır. H. 982'de istinsah edilmiştir. İbni Sîrîn'den tercüme edilmiştir. Eser 90 varaktır. Ölçüleri 15x22; 8,5x15 cm'dir.

Tabir-nâme, Nuruosmaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, 34 Nk 4982/4'te kayıtlıdır. Müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Eser 27 varaktır.

Tabir-nâme-i İbni Sîrîn, SYEK, Bağdatlı Vehbi Efendi Bölümü, Nu:948.

Tabir-nâme, Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 2922/1'de kayıtlıdır. Müstensihî Sıdkî'dir. 5b-48b arası tabirname kayıtlı olup hattı nesihdir. Ölçüleri 210x155-170x115 mm'dir.

Tabirname, Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 97'de kayıtlıdır. 1b-28b arası tabirname kayıtlı olup hattı nesihattir. Ölçüleri 210x145-150x100 mm'dir.

Tabirname, Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 906/2'de kayıtlıdır. 14a-66b arası tabirname kayıtlı olup hattı nesihattir. Ölçüleri 212x153-162x85 mm'dir.

Tabirname, Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 8103'te kayıtlıdır. 60 varak olup hattı nesihattir. Ölçüleri 207x145 - 139x80 mm'dir.

Tabirname, Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 7143/1'de kayıtlıdır. 1b-56a varakları arası tabirname kayıtlı olup hattı nesihattir. Ölçüleri 205x145 - 140x90 mm'dir.

Tabirname, Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 6699/1'de kayıtlıdır. 1b-16b arası tabirname kayıtlı olup hattı nesihattir. Ölçüleri 218x168 - 190x130 mm'dir.

Tabirname, Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 6000'de kayıtlıdır. 76 varak olup hattı nesihattir. Ölçüleri 175x115 - 115x69 mm'dir.

Tabirname, Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 3625'te kayıtlıdır. 24 varak olup hattı taliktir. Ölçüleri 157x115 - 125x90 mm'dir.

Tabirname, Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 2511/2'de kayıtlıdır. 31b-89b varakları arası tabirname kayıtlı olup hattı nesihattir. Ölçüleri 167x106-107x57 mm'dir.

Tabirname, Millî Kütüphane, 06 Mil Yz Cönk 58/4'te kayıtlıdır. 140-165 varaklar arası tabirname kayıtlı olup hattı rikadır. Ölçüleri 155x120-125x100 mm'dir.

Yukarıda nüshaları verilen eserlerin varak sayılarında da görüldüğü üzere tabirnamelerin bab sayılarında ekseriyetle değişiklik olabilmektedir. İncelediğimiz ve Bahadır'ın yayımlamış olduğu tabirnamede bab sayıları ve babların içerdiği konular bakımından farklılık göstermektedir. Bahadır'ın yayımladığı yazmanın müstensihisi ve mütercimi belli değildir. Eser 1658 senesinde istinsah edilmiş ve toplamda 32 babdan oluşmaktadır. İncelediğimiz tabirnamenin 53 bab oluşu, aynı eserden tercüme olan iki yazmanın arasında birtakım farklar olduğunu göstermektedir. Tabirname nüshalarındaki farkları ortaya koyabilmek

için bu iki eserin bablarındaki farklılıklar aşağıda maddeler halinde gösterilmiştir. Eser isimlerini zikretmede kolaylık sağlanması açısından incelenen tabirname "A", Bahadır'ın çalışması ise "B" olarak sembolize edilmiştir. Bablar arasındaki farklılık şu şekildedir:

1. Bab iki eserde de benzerdir. A'da gerçek ve yalan rüyaların türlerinden bahsedilirken B'de rüyanın kuralları ve adabı açıklanır.

A'da 2. bab Müslüman ve gayrimüslim düşünden bahsederken B'de ise bu babda Allah'ı melekleri ve peygamberleri düşte görmenin tabiri yapılır.

A'da 3. babda Allah'ı, melekleri, peygamberleri, cennet ve cehennemi, gökleri, mizan, hesap ve kıyamet gününü görmenin tabiri yapılır. B'de bu bab gökleri, kıyamet gününü, cennet ve cehennemi, mizan ve hesap, akıl ve aşkı düşte görmenin tabirine ayrılmıştır.

A'da 4. Babda levh-i mahfuz, güneş, ay, yıldız, yağmur, yıldırım, gök gürelemesi, buz, dolu, şimşek gibi göğe ait unsurları rüyada görmenin tabiri yapılır. B'de ise gökleri, güneşi, ayı, yıldızları ve burçlar, yağmur, sel, dolu, tufan, buz, duman gibi göğe ait unsurlar 4 ve 5. babların içerdiği konulardır.

A'da 5. babda deniz, akarsu, çay, ırmak gibi su ile ilgili kavramların tabiri yapılırken bu tarz kavramlar B'de 6. babda açıklanmıştır.

A'da 6. babda aydınlık, mum, karanlık ve ateş gibi kavram ve nesnelere ayrılırken B'de bunlar 7. babda açıklanmıştır.

A'da 7. bab dağ, geçit, yüce yerler, kum, taş, toprak, duvar görmenin tabiri yapılır. B'de bu bölüm 8. babda açıklanmış ve buna ek olarak virane yerler, yer sarsıntısı, mağara, zindan görmenin de tabiri yapılmıştır.

A'da 8. babda secde etmek, musalla, minare gibi Müslümanlığa ait terimlere ayrılırken B'de 9. bab bu kavramlara ayrılmıştır. Ayrıca B'de bu babda şehir, kale, hamam, dükkân, gölge ve değirmen gibi unsurları rüyada görmenin tabiri yapılmıştır.

B'de 9. babda açıklanan kavramların benzeri A'da 9. babda açıklanmıştır.

A'da 10. bab sandal, gül suyu, misk ve anber, güzel kokulu bahçeler, karanfil, ceviz, zeytin gibi nesnelere ayrılırken B'de bu bölüm 11. babda

kaydedilmiştir. B'nin 10. babında ise saray, dam, duvar, kapı, kapı eşiği, çadır, sandalye gibi nesnelere görmenin tabiri yapılmıştır.

A'da 11. bab yaşlı ve genç birçok türde insan görmeye ayrılırken bu bölüm B'de 12. babda verilmiştir. Ayrıca B'nin 12. babında padişah, vezirler, kadılar, devlet adamları, hatip, imam, müezzin gibi çeşitli şahısları görmenin tabiri yapılmıştır. Bu kişileri görmenin tabiri A'da 13. babda yapılmıştır.

A'da 12. babda gûsul, abdest, teyemmüm, namaz, Kabe, dua etmek, oruç tutmak, gaza yapmak, Safa ile Merve, Hacerü'l-esved gibi fiil ve nesnelere görmenin tabiri yapılırken bu bölüm B'de 16. babda anlatılmıştır.

A'da 14. babda yapılan kalem, divit, mushaf, gibi kavramların tabiri B'de 13. babda yapılmıştır.

A'da 15. babda âdem ve âdemlerin başını görmek, balgam kusmak, ağlamak, gülmek, misvak ve hilal görmenin tabiri yapılırken bu babın karşılığı B'de bulunmamaktadır.

A'da 16. babda kapı, kilit, taht, sandık, yastık, döşek, beşik, döşek, çardak çadır gibi nesnelere görmenin tabiri yapılır. B'de bu babın benzeri tabirler 10. babda yapılmaktadır.

A'da 17. babda çömlek, tandır, ocak, kömür, tütün, çanak, tabak benzeri nesnelere tabiri yapılırken B'de bu babın karşılığı yoktur. Yine A'da 18. Babda yer direnmenin tabiri yapılırken B'de bu babın da karşılığı bulunmamaktadır.

A'da 19. babda kan aldırma, yazı yazma ve hacamat etmenin tabiri yapılır. B'de bu tarz rüyaların karşılığı 15. babın bir bölümünde yapılır.

A'da 20. babda abdestini yapmak, hades ve necas üzerine oturmanın tabiri yapılır. Bu babın B'deki karşılığı 15. babın bir bölümünde verilir.

A'da 21. babda ağaçlar ve yemişler görmenin tabiri yapılır. B'de bu nesnelere tabiri 17. babdadır.

A'da 22. babda soğan, sarımsak, biber, tuz, saman, samanlık gibi nesnelere görmenin; ot içmek, süt ve peynire yemenin tabiri yapılır. B'de bu bölümün benzeri tabirler 18. babda yapılmıştır.

A'da 23. babda tatlı, şeker, bitki ve tuzluk görmenin tabiri yapılır. B'de bu bölümün karşılığı yoktur.

A'da 24. babda güvariş yemek, şarap görmek ve aksırmanın tabiri yapılır. B'de 19. babın bir bölümünde yalnızca şarap içmenin tabiri yapılmaktadır.

A'da 25. babda cevher, inci, yakut, bilezik, gümüş, altın, bakır, yüzük ve zümrüt gibi kıymetli nesnelere görmenin tabiri yapılır. B'de bu babın karşılığı 20. babdadır.

A'da 26. babda kürk, üsküf, destar, şalvar, çorap, kuşak, ibrişim bezi benzeri nesnelere görmenin tabiri yapılır. B'de bunu bölümün karşılığı giyilecek nesnelere bazı farklarla 21. babda yapılmıştır.

A'da 27. babda nikâh yapmak, kucaklaşma ve cinsel ilişkiye girmenin tabiri yapılır. B'deki karşılığı 22. bab iken ayrıca bu babda gülmek, ağlamak, eğlenmek ve sopa görmenin de tabiri yapılmaktadır.

A'da 28. babda ip, iğne, iplik ve felç olmanın tabiri yapılır. B'de rüyada felç olmanın karşılığı bulunmazken 20. babın bir bölümünde dikim işi yapmanın tabiri anlatılmaktadır.

A'da 29. babda silah, siper, hançer, bıçak, ustura, kılıç, ayna gibi nesnelere görmek ve savaşmanın tabiri yapılır. Bu bölümün karşılığı B'de 23. babdadır.

A'da 30. babda birtakım kumaşları görmenin tabiri yapılırken B'de karşılığı yoktur.

A'da 31. babda asa görmenin tabiri yapılırken B'de 22. babda sopa görmenin tabiri anlatılır.

A'da 32. babda zindan, kafes, kabristan, cenaze görmek ve ölmenin tabiri yapılır. Bu rüyaların B'deki karşılığı ise 31. babdadır.

A'da 33. babda birini öldürmek, ağaçla ve kamçıyla dövmenin tabiri yapılır. B'de bu bölümün benzeri 31. babdadır ancak birini dövmenin tabiri verilmemiştir.

A'da 34. babda düdük, def, çeng, kopuz ve satranç görmenin; 35. babda yola dâne dökmek, tahılı çuvala koymak, satmak, satın almak ve kurutmanın tabiri yapılır. Bu babların B'de karşılığı bulunmamaktadır.

A'da 36. babda havada uçmak, bir yere inmek ve havada saray yapmanın tabiri yapılmaktadır. Bu babların karşılığı B'de 24. babın bir bölümünde verilmektedir.

A'da 37. babda yırtıcı canavarlar ve hayvanları konuşurken görmenin tabiri yapılır. B'de bu babın karşılığı 24. babda vahşi kuşlarla konuşmak olarak verilir.

A'da 38. babda elini cıfanla yıkamak ve hilal görmenin tabiri yapılır. B'de bu bölümün karşılığı yoktur.

A'da 39-49. bablar arasında çeşitli canavarlar ve hayvanları görmenin tabiri yapılmaktadır. B'de ise 25-28. bablar arası ufak farklar olmakla beraber benzer hayvan ve canavarların tabiri yapılır.

A'da 50. babda dev, peri, şeytan, deccal, put ve hac görmenin tabiri yapılır. B'deki karşılığı ise 29. babdır.

A'da 51. babda zanaat ehli kimseleri görmenin tabiri yapılmaktadır. B'de ise son bölüm olan 33. babda hâkim olmak, cellat olup adam öldürmek, padişaha sohbet arkadaşı olmak, aynaya bakmak; ev, saray, cami, köprü, han, camiye minare yapmayı görmenin tabiri yapılmaktadır.

A'da 52. babda düğün ve konaklar görmenin tabiri yapılır. B'de 22. babın bir bölümünde düğün yapmanın tabiri verilmektedir.

A'nın son bölümü olan 53. babda, rüyada çeşitli sureleri okumanın neye delalet ettiği söylenir. Bu tabirler B'de 32. babda verilmiştir.

Sonuç

Hazırlanan çalışmada Ankara Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 478/1 numarada kayıtlı tabirname incelenmiştir. İbni Sîrîn'den tercüme olan yazmanın babları tanıtılmış, bir babı da örnek olarak çeviri yazı ile aktarılmıştır. İbni Sîrîn'e ait rüya tabirnamesi tercümelerinin kütüphanelerimizde nüshaları mevcuttur. Bu tercümelere hakkında daha önce yapılan çalışmalarda 7 nüsha tespit edilmişken, incelememizde 10 nüshaya daha ulaşılmış olup toplamda 17 nüsha belirlenmiştir. Eserin, İbni Sîrîn'den tercüme olan başka bir tabirnameyle bab tasnifi açısından farkları gösterilerek karşılaştırması yapılmıştır. Muhteva bakımından

aynı olan konular, iki eserde farklı bablarda bulunabilmekte veya aynı bablarda tabiri yapılan rüyaların eksik veya fazla tabiri olabilmektedir.

İncelenen tabirname ile karşılaştırma yapılan diğer İbni Sîrîn tercümesi arasında bab sayıları ve bab içeriklerinde de bazı farklar bulunmaktadır. Çalışmanın içerisinde incelenen tabirname A harfi ile sembolize edilirken karşılaştırma yapılan diğer tabirname B harfi ile gösterilmiştir. A'da toplam 53 bab bulunurken aynı eserden tercüme olan diğer tabirname 33 babdan oluşmaktadır. Bab sayılarındaki bu farklılık tabiri yapılan bazı nesne ve konularda da farklılık olmasına sebep olmuştur. Örneğin A'da farklı bablar içerisinde "balgam kusmak, misvak, hilal, çömlek, ocak, kömür, tütün, çanak, tabak, yer depretmek, tatlı, şeker, bitki, tuzluk, adem ve ademlerin başını görmek" gibi konuların tabiri B'de verilmemiştir. B'de olan "virane yerler, yer sarsıntısı, mağara, zindan, kale, hamam, dükkân, gölge ve değirmen" görmenin ise A'da tabiri yapılmamıştır.

Müstensih farkları oldukça bariz olan bu iki yazma düşünüldüğünde İbni Sîrîn tercümelerinin hepsi arasında yapılacak daha kapsamlı bir inceleme ve karşılaştırmayla bu tarz eserlerdeki farklar daha iyi şekilde ortaya çıkarılabilecektir.

Kaynakça

- AKALIN, Haluk Şükrü vd. (2011), *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BAHADIR, Savaşkan Cem (2017), *İbni Sîrîn Rüyalara Kitabı - Hazâ Ta'bir-nâme-i İbni Sîrîn*, İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- BALABAN, Adem (2014), "Türkçe Yazma Tabirnameler", *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 9, 112-132.
- CEYLAN, Ömür (2000), *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- ÇELEBİ, İlyas (2008), "Rüya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 35, İstanbul: 306-309.
- ERDOĞAN, Arzu (1993), *Türkçe Rüya Tabir-nâmeleri, ve İbn-i Sîrîn'den Tercüme Edilen Bir Tabir-nâme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERDOĞAN, Mehtap (2012), "Rüya Tabirine Dair Bir Manzume: Diyarbakırlı Azmî'nin Miftâhu'l-Ma'ânî'si" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C: 5, S: 21.
- Kadı Asker Şerif Mehmed Molla Efendi, "Ta'bir-nâme", 06 Mil Yz A 478/1, Millî Kütüphane, Ankara.
- OTUGÜZEL, Abdurrahman (2018), *Tabir-nâme-i İbni Sîrîn-i Âfâkî Giriş-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TABAK, İbrahim (1999), *İbn Sîrîn'in Cevamiu't-Tabir Fi'r-Rüya Adlı Eseri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YÜCEL, Ahmet (1999), "İbn Sîrîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 20, İstanbul: 358-359.